

INLEIDING

OPENBAARHEID VAN DE RECHTSPLEGING; WAT GAAT GOED EN WAT KAN BETER?

Prof. mr. C.J.M. Klaassen

Welkom!

Het thema van deze middag is de ‘Openbaarheid van de rechtspleging’: wat gaat er goed, wat kan er beter? Openbaarheid van de rechtspraak is een fundamenteel beginsel van procesrecht, verankerd in artikel 121 Grondwet, artikel 6 EVRM en artikel 47 EU-Handvest. De openbaarheid van overheidsrechtspraak is één van de aspecten die overheidsrechtspraak onderscheidt van particuliere rechtspraak, zoals arbitrage. Soms is de openbaarheid van overheidsrechtspraak juist een reden voor partijen om te opteren voor arbitrage, soms juist ook niet.

Openbaarheid van rechtspraak kent vele facetten. In zijn afscheidsrede heeft Van Nispen onderscheid gemaakt tussen de externe en de interne openbaarheid.¹ Onder de externe openbaarheid wordt verstaan de openbaarheid naar het publiek en andere derden. Onder de interne openbaarheid wordt verstaan de openbaarheid tussen procespartijen. Tijdens deze bijeenkomst staat de externe openbaarheid centraal. Van Nispen heeft de externe openbaarheid in zijn afscheidsrede aangeduid als een veelkoppig monster. Ik weet niet of ik de openbaarheid zo snel zou aanduiden als een monster, want dat impliceert immers iets angstaanjagends; iets wat je liever niet wilt tegenkomen. En zo zou ik de openbaarheid niet willen zien: wat mij betreft is dit in beginsel een groot goed. Maar dat de openbaarheid vele facetten kent, is onmiskenbaar waar en daarover ben ik het dan ook graag met Van Nispen eens. Ik stip een drietal facetten aan.

Allereerst het bestaan van de procedure als zodanig: welke informatie is voorhanden over het feit dat een procedure tussen partijen aanhangig is en voor wie? In het kader van de Wet afwikkeling massaschade in collectieve actie (WAMCA) is door de rechtspraak een centraal register tot stand gebracht waarin dagvaardingen dienen te worden aangetekend en tevens een uittreksel hiervan dient te

¹ C.J.J.C. van Nispen, ‘Hoe openbaar moet het civiele proces zijn?’ Rede in verkorte vorm uitgesproken bij het afscheid als hoogleraar burgerlijk procesrecht aan de Vrije Universiteit op 22 juni 2022, Den Haag: deLex Media & Management 2022, tevens te raadplegen via https://research.vu.nl/ws/portalfiles/portal/158016835/Nispen_HOE_OPENBAAR_MOET_HET_CIVIELE_PROCES_ZIJN_15.05.2022_20157922_.pdf.

worden opgenomen.² Dit centraal register is voor eenieder toegankelijk en langs deze weg kan eenieder dus op de hoogte geraken van aanhangig gemaakte zogenoemde ‘WAMCA-zaken’. Dit register kent echter een geheel eigen ratio, expliciet gerelateerd aan WAMCA-zaken.³ Voor andersoortige zaken kennen we een dergelijke wijze van bekendmaken niet. Van Nispen wijst er in voormelde afscheidsrede op dat de openbaarheid wat betreft aanhangige procedure en de inhoud daarvan in de loop der jaren steeds meer verloren is gegaan. Hij memoreert de aloude (fysieke) rolzittingen, die door belangstellenden konden worden bijgewoond en waar de eis en (in geval van een verschijnende gedaagde) het antwoord werden voorgelezen.⁴ Dergelijke rolzittingen bestaan al lang niet meer. In zijn beschikking van 21 april 2023, in het kader van een cassatie in het belang der wet, heeft de Hoge Raad echter geoordeeld dat gerechten in beginsel verplicht zijn om aan anderen dan partijen informatie te verstrekken over civiele procedures die aanhangig zijn of zijn geweest.⁵ De Hoge Raad brengt op dit beginsel evenwel diverse nuanceringen aan. Ik ga hier verder niet op in, maar met name Wemmeke Wisman zal dat naar verwachting vanmiddag wel doen.

Een tweede facet van de openbaarheid betreft de behandeling van de zaak. Bepaald is dat uitspraken in het openbaar geschieden (art. 29 lid 1 Rv). In de praktijk is dit, tegenwoordig, in wezen veelal een fictie; vergelijk hetgeen hiervoor is opgemerkt over de rolzittingen. Maar ook van openbaarheid van aan de uitspraak voorafgaande zittingen is, in weerwil van artikel 27 lid 1, eerste zin Rv, in de praktijk niet steeds sprake. Los van een expliciete sluiting van de deuren ingevolge artikel 27 lid 1, tweede zin Rv, vinden bijvoorbeeld regiezittingen meestal plaats buiten de aanwezigheid van (zelfs) partijen, en (dus) eveneens buiten de aanwezigheid van pers en andere belangstellende derden. De vraag kan worden gesteld of dit bezwaarlijk is c.q. ten aanzien van welke onderdelen van de behandeling van een zaak het wenselijk is dat deze in het openbaar plaatsvinden. Wij zullen hierover vanmiddag nader spreken.

Hetzelfde geldt voor het derde facet van de openbaarheid dat ik u graag voorhoud: de terbeschikkingstelling en publicatie van uitspraken. Ik refereer aan het debat over de (on)wenselijkheid van het publiceren op www.rechtspraak.nl van slechts een selectie van rechterlijke uitspraken. Hiernaast wijs ik op een recente publicatie in het *NJB* over de wenselijkheid om bij cassatieprocedures de cassatiemiddelen volledig te publiceren, in plaats van slechts de weergave van de cassatie-

2 Art. 1018c lid 2 Rv. Zie verder www.rechtspraak.nl/Registers/centraal-register-voor-collectieve-vorderingen.

3 *Kamerstukken II* 2016/17, 34608, nr. 3, p. 36 en 37(-38), alsook de toelichting op het Besluit register collectieve vorderingen van 20 november 2019, *Stb.* 2019, 446, p. 3, en *Kamerstukken II* 2021/22, 36034, nr. 3, p. 34.

4 Degenen die dit niet meer hebben meegemaakt, wijs ik voor een schets van de toenmalige gang van zaken – naast de meergenoemde afscheidsrede van Van Nispen – op de conclusie van A-G Wesseling-van Gent van 20 mei 2022, ECLI:NL:PHR:2022:533.

5 HR 21 april 2023, ECLI:NL:HR:2023:658, *JBP* 2023/41, m.nt. W.I. Wisman.

klachten zoals geformuleerd door de Hoge Raad.⁶ De schrijver, Van Vught, merkt op dat hierdoor het lezen van een uitspraak meestal een beperkt zicht geeft op het debat dat zich tussen partijen in cassatie heeft afgespeeld, en degenen die de uitspraken van de Hoge Raad écht willen doorgronden elke vrijdagmiddag dan toch worden teleurgesteld.

Last but not least is wat betreft de publicatie van uitspraken van belang welke beperkingen kunnen of moeten worden gesteld met het oog op het recht op privacy van betrokkenen. Weliswaar worden uitspraken (tegenwoordig) geanonimiseerd, althans wat betreft de namen van particulieren, maar vervolgens genieten deze uitspraken in elk geval in kringen van juristen regelmatig bekendheid onder de naam van partijen. Dit geldt in het bijzonder op het gebied van de letselschade, ook daar waar het om jonge kinderen gaat. Wie kent, werkzaam op dat gebied, bijvoorbeeld niet de arresten *Johanna Kruidhof*, *Ingrid Kolkman*, *Lansink/Ritsma* en vele andere, aan de persoonsnaam gekoppelde arresten (ook van na de anonimiseringsrichtlijn). Echter, ook geanonimiseerd zijn uitspraken regelmatig te herleiden tot partijen en bieden deze informatie over bijvoorbeeld fysieke en psychische klachten, toegekende bedragen aan schadevergoeding en andere gegevens die betrokkenen wellicht liever niet geopenbaard zouden willen zien. Bedrijven lijken soms met een beroep op de bescherming van bedrijfsgegevens meer kans te maken om informatie uit een procedure niet geopenbaard te krijgen dan een privépersoon, ook bijvoorbeeld een privépersoon met letsel of een privépersoon die is verwikkeld geraakt in een arbeidsgeschil. Is dat wenselijk en nog wel van deze tijd, in het licht van onder andere de AVG en de daardoor meer in het algemeen aangezwengelde discussie over privacy? Ik trek opnieuw de vergelijking met arbitrage, waar transparantie en het publiceren van uitspraken de laatste jaren een belangrijkere rol is gaan spelen, maar waar partijen hierover in belangrijke mate zeggenschap hebben. Hiermee zeg ik niet dat deze lijn kan of zou moeten worden doorgetrokken naar overheidsrechtspraak, maar de vergelijking is wel boeiend: wat geldt bij welke vorm van geschilbeslechting, waarom, en moet dit zo blijven?⁷

Als ‘opwarmertje’ heb ik u diverse, uiteenlopende aspecten en vragen rond de externe openbaarheid voorgehouden. Bij al deze aspecten spelen steeds belangen op macro- en op microniveau een rol. Met andere woorden: belangen betreffende de rechtspleging en de rechtsontwikkeling meer in het algemeen versus het individuele belang, en het spanningsveld dat hiertussen kan bestaan. Hierover, en

6 K.A.M. van Vught, ‘Het doel heiligt de (cassatie)middelen’, *Opinie, NJB* 2023/2889. Zie tevens de reacties hierop op LinkedIn.

7 Zie o.a. F. de Ly, ‘Arbitrage en vertrouwelijkheid: bestaan en contouren van een beginsel’, in: C.J.M. Klaassen, G.J. Meijer en C.L. Schleijpen (red.), *Going Dutch: ADR in Nederland, in het bijzonder bij het NAI*, Serie Onderneming en Recht, deel 113, Deventer: Wolters Kluwer 2019, p. 737-740 en C.J.M. Klaassen “I have a dream”. Enkele opmerkingen over vertrouwelijkheid en openbaarheid bij arbitrage in 2040’, in: Rob van Gestel en Jan Vranken (red.), *Recht en rechtspraak vanaf 2040, liber amicorum Fred Hammerstein*, Deventer: Wolters Kluwer, p. 143-156.

over de wenselijke ontwikkelingen op dit vlak, willen we vanmiddag graag met u het debat aangaan aan de hand van drie inleidingen waarin het onderwerp ‘openbaarheid’ nader zal worden uitgewerkt.

Allereerst zal dit geschieden door prof. dr. Ingrid Leijten, hoogleraar Nederlands en Europees Constitutioneel recht aan Tilburg University. Zij zal het onderwerp in bredere context plaatsen en vanuit fundamentele optiek bezien. Vervolgens zal mr. dr. Eric Daalder hierover zijn licht doen schijnen. Mr. dr. Daalder is staatsraad in de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, tevens voorzitter van de Algemene kamer, en in 2005 gepromoveerd op het proefschrift ‘Toegang tot overheidsinformatie. Het grensvlak tussen openbaarheid en vertrouwelijkheid’. Last but not least zal mr. Wemmeke Wisman spreken. Zij is advocaat bij Pels Rijcken, tevens bestuurslid van de NVvP, en zij heeft zowel de eerdergenoemde afscheidsrede van Van Nispen gerecenseerd als de eerdergenoemde beschikking van de Hoge Raad van 23 april 2023 geannoteerd.⁸

Hele interessante sprekers dus en alle reden om een mooie middag te verwachten!

8 Respectievelijk ‘De openbaarheid van de civiele rechtspleging; een veelkoppig monster? Enkele gedachten naar aanleiding van de rede van C.J.J.C. van Nispen’, *TCR* 2023, p. 13-19 en HR 21 april 2023, ECLI:NL:HR:2023:658, *JBPr* 2023/41, m.nt. W.I. Wisman.